

noel baba kimdir-1: dünyada yılbaşı kutlamalarına bakış

erdem kılıç · 4 ağustos 2026 · 21 dk okuma

noel baba kimdir: dünyada yılbaşı kutlamalarına bakış -1-

tahmini okuma süresi: 20 dakika

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَأَفْضَلُ الصَّلَاةِ وَأَتَمُّ التَّسْلِيمِ، عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الْمَبْعُوثِ رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ، وَعَلَى
آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ وَصَحَابَتِهِ الْكَرَامِ الْمَيَّامِينَ، وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ. اللَّهُمَّ عَلِّمْنَا مَا يَنْفَعُنَا، وَانْقَعْنَا بِمَا عَلَّمْتَنَا،
وَرَزُقْنَا عِلْمًا يَا عَلِيمُ يَا حَلِيمُ. اللَّهُمَّ أَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا وَارْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ، وَأَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا وَارْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ، وَيَسِّرْ لَنَا وَلِلْمُسْلِمِينَ مِنْ
الْخَيْرِ أَكْثَرَ مِمَّا نَرْجُو، وَأَصْرِفْ عَنَّا وَعَنِ الْمُسْلِمِينَ مِنَ السَّرِّ أَكْثَرَ مِمَّا نَخَافُ

türkiye’de her yıl, tarihler aralık sonunu gösterdiğinde “yılbaşı kutlamanın makbuliyeti” meselesi etrafında çeşitli tartışmalar döner. muhafazakar, seküler, milliyetçi fark etmeksizin herkes meseleyle ilgili çeşitli yorumlarda bulunur. sözlü ve yazılı medyada da bu mesele sık sık gündem edilir. bununla beraber yine türk halkının ciddi bir kısmı mandalina yemekten taksim’e gitmeye kadar farklı şekillerde de olsa yılbaşı kutlamaları için çeşitli plan ve hazırlıklar yapar. mesele, ideolojik bir zeminde tartışmaya son derece müsait olduğundan, çoğu zaman makul olmaktan uzak ve insafsızca ele alınmaktadır. ülkedeki mevcut siyasi gerilim de göz önüne alındığında özellikle islamî bir yaşantı benimsemeyen bazı kimselerin, yılbaşı kutlamalarının sürdürülmesini, ülkedeki “islamcı tahakkümüne bir baş kaldırı” olarak görmesi, meselenin özünü ıskalamalarına sebep olmaktadır. ne var ki yılbaşı kutlamalarına karşı olmak için islamî hassasiyetleri paylaşmaya gerek yoktur. zira bu kutlamaların yol açtığı kültür erozyonu, bu ülkede yaşayan ve kendini bu kültüre mensup gören herkese zarar vermektedir. bu durum, kendini sola nispet eden bazı akademisyenlerin ve kamuoyunun yakından tanıdığı sair kimselerin beyanlarında da açıkça görülmektedir. elbette kendini bu toprakların evlâdı olarak görmeyen kimseler için meselenin bir ehemmiyeti yoktur.

bu yazıda; noel kutlamalarının mahiyetini, türkiye’deki yılbaşı kutlamalarının tarihini ve küreselleşme sonucunda noel ile ilgili sembollerin türkiye başta olmak üzere hristiyan olmayan coğrafyalarda popülerleşme sürecini inceleyeceğiz inşaallah. nitekim tasavvur olmadan tasdik olmaz. serinin ikinci yazısında ise türk halkının yılbaşı kutlamalarına teveccüh göstermesinin muhtemel sebepleri ve bu kutlamaların müslümanlar ve türkiye üzerindeki etkileri irdelenecek, devamında da bir reçete sunulmaya çalışılacaktır. esasında meseleyi tek bir yazıda ele almıştım ancak maalesef günümüzde insanların odak süresinin oldukça kısıtlı olması ve okumaya ayrılan sürenin azalmasından dolayı yazıya ikiye bölmeyi uygun gördüm. umarım faydalı olur.

bir not

yukarıda bahsedilen ikinci yazıya nispeten, özellikle bu yazı, telif olmaktan ziyade çeşitli kaynaklardan istifade ederek tarih anlattığım bir yazı oldu. asıl bahsetmek istediğim mesâil ikinci yazıda ele alınmıştır. noel kutlamalarının tarihi kökenleri ve bu yazıda ele aldığım diğer meseleler vurguladığım noktayla doğrudan ilgili değildir. örnek vermek gerekirse, ağaç süsleme geleneğinin iskandinavlardan değil de babil mitolojisinden hristiyanlığa geçmiş olması, savunduğum konumu zayıflatmayacaktır. bundan dolayı bu yazıyı yazma sebebim, tarihçilik yapmak değil, inşa ettiğim fikri sunabileceğim bir zemin tahsis etmektir. dolayısıyla, kaynak taramasına ciddi bir mesai harcamak istemedim ve bu yazıda kaynakça kısmını kısalttım. ancak bu durum elbette verdiğim bilgilerin mesnetsiz olduğu anlamına gelmemektedir. buna rağmen yine de yazının çeşitli yerlerinde kullandığım nakillerde hata olduğunu düşünüyorsanız benimle iletişime geçebilirsiniz.

bir pagan ritüeli olarak noel

noel bayramı yahut “christmas”, batı hristiyanları tarafından 25 aralık’ta, doğu hristiyanları tarafından ise 6 ocak’ta kutlanan dinî bir bayramdır. “noel” kelimesi, fransızca “isa’nın doğum günü” sözcüğünden alıntıdır. nitekim bu sözcük latince natalis kelimesiyle akrabadır. ingilizce orijinali “christ’s mass” (isa’nın ayini) olan christmas ise noel’de mesih’in doğum günü için yapılan ayin ve kutlamadır.

hristiyanlar, ilk üç yüz yıl boyunca isa mesih’in doğumu ile ilgili noel veya buna öncü olarak değerlendirilebilecek herhangi bir bayram kutlamamışlardır. bu kutlamaların, ilk defa 4. yüzyılın ortalarında roma katolik kilisesi tarafından 25 aralık tarihi seçilerek başlatıldığı düşünülmektedir. rusya, yunanistan ve türkiye’deki kiliselerin de dahi olduğu doğu kiliselerinde ise noel kutlamalarının ortaya çıkışı 5. yüzyıla kadar sarkmış ve noel günü 6 ocak olarak kabul edilmiştir.

hristiyanlığın aslından olmayan bu bayramın kökenleri, hristiyan kavimlerin eski itikadları olan pagan inançlara dayanmaktadır. eski roma’da “mağlup edilemeyen güneş”, imparatorluğun resmi dini olarak kabul edilmekteydi. nitekim imparator da güneş tanrısının yeryüzündeki temsilcisi olarak görülmüştür. bundan dolayı roma halkı, “güneşin karanlığı yendiği” 25 aralık ve onu takip eden günleri, isa aleyhisselâm’ın doğum günü veya vaftiz günü olarak kutlamaya başlamadan çok önceleri, pagan inançlarının gereği

olarak kutluyordu. aydınlıklar bayramı, imparatorluk bayramı, doğuş bayramı, tanrı'nın yeryüzünde belirişinin bayramı bu kutlamaların bazılarıdır. bütün bu bayramların ortak özelliği, aralık ayında günlerin gittikçe kısılması üzerine, “güneş tanrının ışığının” dünyayı tamamen terk edeceğinden korkulması ve günlerin tekrar uzamaya başlamasıyla bu korkudan emin olunmasını kutlamak için tertip edilen bayramlar olmalarıdır. bu amaçla kurban merasimleri ve ibadetler yapılmıştır. 25 aralık'ta günlerin tekrar uzamaya başlamasıyla ışığın karanlığı mağlup ettiğine inanılmıştır. yine bundan dolayı bu gün, güneş tanrısı mitra'nın doğum günü olarak da kutlanmıştır. güneş tanrısı ile ilgili pek çok ritüel vardır. örneğin, putperest döneminde almanlar ve iskandinav ülkeleri, noel gecesinde, iri bir kütüğü merasimle ocağa atarak “kış gün dönümü tanrısına” ziyafet vermişlerdir. güneş tanrısı mitra'nın galibiyetinin sembolü olarak, yapraklarını yaz kış dökmeyen defne, mersin vb. ağaçlara önem atfedilmiştir.

batı insanı hristiyanlığı benimsedikten sonra eski inançlarını tam olarak terk edememiş ve bunun sonucunda – diğer pek çok pagan inanç sisteminde de olduğu gibi – güneşe atfedilen kutsiyetten ötürü kutlanan özel günler, isa mesih'i övmek ve onu tazim etmek için kutlanılmaya başlanmıştır. bunun en açık göstergesi, roma imparatoru 1. constantinus'tan nakledilen şu tutumudur: “yeni güneşimiz isa'dır; madem pagan inançları silemiyoruz biz de isa'nın doğumunu bu tarihte kutlayalım”.

noel bayramı hristiyanlar tarafından kutlanmaya başladıktan sonra, başlarda tam bir dini hüviyete sahipken günümüzde hristiyanlığın pek çok değeri gibi bu bayram da küresel bir kültürel merasim halini almıştır. nitekim artık birçok hristiyan isa mesih'in doğum günü öncesinde oruç tutmamakta ve onun doğum anını beklemeye yönelik gece ayinine katılmamaktadır.

sevimli torbacı noel baba

noel baba figürü, özellikle 80'lerden itibaren hem türkiye'de hem dünyanın geri kalanında ciddi bir ün kazanmıştır. bunun sebebi şüphesiz amerikan kültürünün tüm dünyada çeşitli vesilelerle yayılmış olmasıdır. mcdonalds'ı günümüzdeki güç ve şöhretine taşıyan raymond krock, asıl kurucular olan mcdonald kardeşleri restoranın bayileşmesi için ikna etmeye çalışırken amerika'yı simgeleyen bayrak ve kilise ikilisinin yanına mcdonald's markasının “altın kemerlerinin” de eklenmesine dair sahip olduğu hayalden bahsetmiştir: “mesele sadece sistem değil dick. mesele o isim. o görkemli isim: mcdonald's. istediğin her şey olabilir. sınırı yok, sonu yok. kulağa ... kulağa amerika gibi geliyor.” bu örnekte de görüldüğü gibi amerikan kültürü çeşitli vesileler ile denizaşırı coğrafyalara yayılmış ve pek çok büyük sermaye doğrudan yahut dolaylı olarak amerikan kültürünün taşıyıcıları rolünü üstlenmiştir. günümüzde dahi hâla devam eden, batılı yaşam pratiklerinin birer birer türk halkının örfüne dahil olma sürecinin en önemli sonuçlarından birisi de, özellikle 70'lerde radyo ve devamında televizyonun evlere girmesini izleyen dönemde türk halkının noel baba başta olmak üzere diğer noel motifleriyle tanışması olmuştur. ne var ki, noel baba kültü zannedildiği kadar köklü bir tarihe sahip değildir.

1863 yılında new york'ta, üst düzey bir din yetkilisi, noel arifesi'nde new york times gazetesinde yayımlanan "noel" isimli makalesinde şöyle yazmıştır: "doğum (noel) baba deyince aklıma güler yüzlü, tombul, saçları ve sakalları bembeyaz, çocukların sevgilisi biri geliyor." bu tanımı değerlendiren iskandinav asıllı sanatçı thomas nast, abd'de yayımlanan harper's weekly dergisine kapak resmi olarak bugünkü noel baba tiplemesinin atası diyebileceğimiz bir formunu resmetmiştir: ren geyiklerinin çektiği kızakta, ak sakallı, göbekli noel baba ve onun yanında süslü püslü bir çam ağacı. bu çizimleri çok beğenen coca cola şirketi 1924 yılında noel babaya kırmızı beyaz elbiselerini giydirmiştir. coca cola şirketinin girişimiyle amerika'nın birçok kentinde, kent meydanına süslü çam ağaçları dikilmiş; bu ağaçların dibinde noel baba giyimli insanlar çocuklara hediyeler vererek coca cola reklamı yapmaya başlamışlardır. ertesini yıldan itibaren noel baba, hassaten çocukların kendisine yoğun teveccüh gösterdiği bir kurgusal karakter olarak önce amerika'da sonra dünyanın geri kalanında bilinir olmuştur. özellikle, ilk tarifinde kokain içeren coca-cola'nın (ismi de burdan gelmektedir) çocuklara satılması noktasında oldukça başarılı bir pazarlama stratejisi olarak kullanılmıştır.

bu noktada batı kültürünün sermaye / tüketim / haz üçlüsüyle ne kadar derin bir ilişkiye sahip olduğunu bir kez daha görürüz. eğer coca cola markası zamanında böyle bir kampanya düzenlemeseydi, noel bayramı dünyanın geri kalanı için sırbistanda herhangi bir azınlığın kutladığı ve diğer coğrafyalar için herhangi bir anlam ifade etmeyen soluk bir yerel bayram havasında geçecekti. ancak kültür; insanların temayül ettiği haz nesneleriyle beraber şatafatlı bir şekilde paketlenip pazarlandığında bambaşka bir hüviyet kazanır. ki bakıldığında noel baba, herhangi bir dini yahut tarihsel gerçekliğe dahi dayanmayan, yukarıda anlatıldığı üzere bir şirketin satışlarını arttırmak için kurguladığı bir reklam figüründen fazlası değildir. hristiyanları rahatsız etmesi muhtemel bu kökensizliği gidermek için noel baba'nın yaslanabileceği tarihî bir meşruiyet kaynağı gerekmiştir. bunun sonucunda noel baba miti ile ilk dönem hristiyanlığın önemli figürlerinden birisi olduğu kabul edilen aziz nikola arasında bir bağlantı kurulmuştur. saint nikola ve santa claus adlarıyla da bilinen bu hristiyan aziz; karada ve denizde herkesin yardımına koşan, ihtiyacı olanlara her türlü yardımda bulunan bir kişi olarak tanımlanmıştır. bu anlatı o kadar tutulmuştur ki, antalya'da yaşadığı iddia edilen bu zat için 1983 yılından itibaren her yıl, ilçede hristiyan cemaati bulunmadığı halde, demre ilçesinde noel baba şenlikleri düzenlenmeye başlanmıştır. bu durum ülkemizin tarihi açısından oldukça trajikomiktir. maalesef hâlen bir takım kesimler, kraldan çok kralcılık yaparak batılı efendilerine her fırsatta tazimde bulunmaktan geri durmamaktadır. elbette tüm bu meşruiyet devşirme çabasına rağmen, isa mesih'in doğum gününde çocuklara hediye dağıtan efsanevi şahsiyet noel baba'nın efsane olduğu ve bunun aziz nicolas ile her hangi bir ilgisinin olmadığı belirtilmektedir.

kısacası, başlangıçta ticari amaçlarla öne çıkartılan ve hristiyan dünyasına hitap eden noel baba 50'lerden sonra bütün dünyada yayılmaya başlamıştır. özellikle günümüzde geline nokta ülkemizin çocuklarının azımsanamayacak bir kısmı, noel babadan hediye beklemekte, onun yolunu gözlemektedir. yılbaşı yaklaştığında başta avm'ler olmak üzere pek çok ticarethanenin maskot olarak noel baba kostümlü kimseleri tercih etmesi de bir başka fecaattir. bu durum cem yılmaz'ın 2000 yılının arefesinde yaptığı

gösteriyi akıllara getirir. “... ayrıca biz niye başkasının kılığına giriyoruz? herhangi bir alman arkadaşın 20 mark karşılığında nasreddin hoca kılığına girdiğini gördün mü? bunu yapabilirsek güzel. alman’a giydireceksin nasreddin hoca’yı, adriyatik denizine maya çalmaya göndereceksin. maharet burda.” muhafazakar fikirlere sahip olmasa da meseleye insaflı yaklaşabilen herkes gibi cem yılmaz da bu meseleden rahatsız olmuştur. ancak ülkemizde çoğu meselede olduğu gibi bu meselede de genellikle islam düşmanlığı yapmak maksadıyla fikrin içeriğe bakılmaksızın islâm’ın kerih gördüğü yılbaşı kutlamaları savunulmaktadır.

ek olarak, coca cola’nın icadı olan noel baba, aynı mcdonald’s örneğinde olduğu gibi çok saf bir amerikan temsilidir. zira coca cola markası, amerikan kültürünü simgeleyen başat sembollerden olagelmıştır. mesele bu açıdan ele alındığında, noel baba kültünün müslüman coğrafyalara sokulması bizleri ziyadeyle endişeye sevk etmesi gereken bir başka meseledir. çünkü noel baba, coca cola’yı ve dolayısıyla “amerikan rüyasını” külli olarak imlemesi hasebiyle batı’dan ithal herhangi bir değerden çok daha ciddi zararlara sebep olacaktır.

ayşe abla’nın salonunda neden 60 kiloluk bir çam kütüğü var?

noel ağacı geleneğine en eski olarak 16. yüzyıl civarlarında, almanya’da rastlanmaktadır. meşe ormanlarıyla kaplı avrupa’ya çamın gelişi, hz. isa’nın ve hristiyanlığın yeni bir din olmasıyla kabul görmüştür. çam ağacı, hristiyanlar tarafından isa aleyhisselâm’ın - haşa - öldürüldüğü çarmıhla eşleştirilmiştir. cennetteki hayat a ğacından yapıldığına inanılan çarmıhın, isa aleyhisselâm’ı göğşe götürdüğü inancı yaygın olarak kabul edilmekte ve bu ağaç noel’de evlere yerleştirilerek bu sayede tanrının evleri ziyaret edeceğine inanıldığı söylenmektedir. kökenleri incelendiğinde bu sembolün nereye dayandığına dair pek çok ihtimal mevcut olsa da bu ihtimallerin ortak noktası tamamının pagan kültürlerle ilintili olmasıdır. yazının bu kısmında noel ağacı geleneğinin kökenleriyle ilgili çeşitli görüşler aktarılacaktır.

bu görüşlerden ilki, çam ağacının yunan mitolojisindeki tanrılardan birisi olan attis’e dayandığıdır. efsaneye göre kybele attis’e aşık olur ve onun evlenmesine mücadele etmez. bunun üzerine attis bu durumu protesto etmek için kendini hadım eder. kybele bu durumdan pişmanlık duyar ve onu çam ağacına dönüştürerek kutsallaştırır. bu inanışın sonraları yunanlılardan romalılara geçtiği düşünülmektedir.

bir diğer görüş, daha önce de zikredildiği üzere, güneş tanrısı mitra’nın karanlık üzerindeki galibiyetinin simgesi olarak; yapraklarını yaz kış dökmeyen defne, mersin, meşe ağacı gibi ağaçlara kutsiyet atfedilmesi üzerinden ağaç süsleme ve belirli ağaçlara tazim geleneğinin ortaya çıktığını söylemektedir. bu ağaçlar ebediyetin ve gençliğin sembolleri olarak kabul edilirler.

başka bir görüş, çam ağacı süsleme geleneğinin babil ve mezopotamya kültürlerine dayandığıdır. "devamlı yeşil kalan" bir ağaç, babil kralı nemrut’un yeni bir hayatta doğumunun sembolü kabul edilmiş ve bu ağaca büyük önem atfedilmiştir. noel ağacına asılan ay, güneş ve yıldız gibi semboller de babil tanrısının sembolleridirler.

bahsi geçen geleneğin iskandinav mitolojisine dayandığı da iddia edilmektedir. efsaneye göre iskandinav tanrısı odin'in kendisini feda edişi, hristiyanlarca isa aleyhisselâm'ın kendisini hristiyanlar için feda etmesine benzetilmiştir. buna ek olarak yine bir başka iskandinav âdeti olan yule festivali'nde de noel kutlamaları ve ağaç süsleme geleneğinin izleri görülmektedir. yule festivali, eski bir iskandinav – germen pagan adettir. kutlamaların önemli özelliklerinden birisi, kalınca bir yule kütüğünün seçilmesi ve ateşe atılarak 12 gün boyunca yakılmasıdır. bu âdet noel ağacındaki kandillerde yaşamaya devam etmektedir. zira günümüzde de bütün noel süslerinin 6 ocak günü (on ikinci gece) veya öncesinde kaldırılması doğru kabul edilmektedir. çam ağacındaki bu aydınlatmaların yule festivalinden kaynaklandığı, o mumların ölümsüzlüğü temsil ettiği, kötü ruhları ve canavarları kovduğuna inanılır.

putperest ermeniler'in yeni yıl tanrısı amanor'un uğruna avladıkları avları çam ağacına asmaları da bu geleneğin kökeni olarak iddia edilmiştir.

son yıllarda artan yılbaşı tartışmaları ağaç süsleme geleneğinin, islâmiyet'le müşerref olmadan önce bazı türkî kavimlerin kutladığı "nartugan bayramına" dayandığı iddia edilmiştir. özellikle seküler milliyetçi çevrelerce dillendirilen ve tarihsel olarak da pek bir temeli olmayan bu iddianın, ne hikmetse yüzyıllar sonra tüm dünya noel kutlamaya başlayınca parlatılıp gün yüzüne çıkarılması da türk sekülerinin içinde bulunduğu trajikomik durumun iyi bir örneğidir.

noel ağacı süsleme geleneği, 17. asırda alman göçmenlerle amerika'ya, oradan da dünyaya yayılmıştır. avrupa'nın pagan inançlarına göre kutsal kabul edilen meşe ağacı, “yeni dine, yeni sembol” düşüncesiyle çama dönüştürülmüştür. katolikler ise meşe ağacını kutsal olarak görmeye devam etmiştir. türkiye'ye iki kez gelen kraliçe elizabeth'in, her seferinde ingiliz büyükelçiliğinin bahçesine meşe dikmesi de bu kült ile ilgilidir.

görüldüğü gibi yılbaşı gecelerini süsleyen çam ağacının yeni yıla girmekle hiçbir ilgisi yoktur. bu ritüelin bütün cüzleri çok çeşitli pagan kültürlerden aşırılmış ve günümüzdeki son halini almıştır. bununla beraber maalesef ki, bugün noel bayramı'nın yılbaşı kutlamalarıyla denk düşmesinin yanı sıra, amerikan kültürünün dünya halkları üzerindeki tahakkümü ve batı sevdalısı kimselerin de teşvikiyle yılbaşı kutlamaları, ekseriyetle noel ile ilgili motifler etrafında şekillenmektedir.

çan, hindi, kokina çiçeği ve hediyeleşme

hristiyan olmayan coğrafyalarda “yeni miladi yılın gelişini kutlamak” amacıyla icra edildiği söylenen kutlamaların her geçen yıl noel kutlamalarıyla ne kadar iç içe geçtiğini göstermesi açısından zaman içinde daha fer'i olarak nitelendirilebilecek sembollerin de bu kutlamalara dahil olması önemlidir. 2000'lerin sonuna kadar yılbaşı kutlamalarında pek yer edinmemiş çan, hindi, kokina çiçeği, kardan adam, ren geyiği gibi motifler zamanla muhafazakar ailelerin dahi aralık sonuna gelindiğinde hayatlarında yer alan semboller haline gelmişlerdir. kahve zincirleri, giyim markaları, hediyelik eşya firmaları, çiçekçiler gibi pek çok ticari işletme, yılbaşı geldiğinde ürünlerinde bu motiflere yer vermektedir. peçete markaları yılbaşı

geldiğinde kilise çanlarını ürünlerine işlemekte, yerel sermayeli kahve zincirleri dahi üzerinde kardan adam ve ren geyikleri olan özel tasarım karton bardaklarla kahvelerini servis etmekte, giyim markaları geyikli kazakları piyasaya sürmekte, üsküdar'da dahi çiçekçiler yılbaşını da içeren 1 aylık süre boyunca deli gibi kokina çiçeği satmaktadır. (yılbaşında kokina çiçeği almak, beyoğlu ve balat gibi semtlerde yaşayan rumlar tarafından popüler edilmiş bir gelenektir. buna göre, eğer çiçek yıl boyunca kuruyup meyvelerini dökmezse kişi sonraki yılı talihli bir şekilde geçirecektir. ek olarak bu çiçeğin pagan bayramlarına kadar giden bir tarihi olduğunu da belirtmekte fayda var.) keza, hristiyan dünyasının önemli bayramlarından olan şükran günü, 26 aralıkta kutlandığından dolayı hindi geleneği de yılbaşı kutlamalarına dahil olmuştur. ki yılbaşında hindi yemenin türkiye'de de çeşitli çevrelerce bir gelenek olarak tutulması batı kültürünün herhangi bir usul gözetilmeksizin olduğu gibi benimsenmesine iyi bir örnektir. zira hindi ve yılbaşı kutlamaları arasında hristiyanlarca dahi bir ilinti yoktur. (yeri gelmişken şükran gününde neden hindi yenildiğinin hikayesini de siz kıymetli okuyucuların araştırmasını tavsiye ederim.)

ilkokullarda bile son derece yaygınlaşan yılbaşında hediyeleşme geleneği de hristiyanlıkla doğrudan ilişkilidir. noel hediyeleri, kartpostallar ve pagan kültürüne ait farklı unsurlar zamanla yılbaşı kutlamalarının içerisinde önemli bir yer edinmiştir. yılbaşında hediye alıp verme geleneği, diğer kutlama unsurlarında da olduğu gibi antik pagan kültürlerine dayanmaktadır. eski romalıların 17-24 aralık tarihlerinde kutladığı saturnalia bayramı, hediyeleşme geleneğinin öne çıktığı pagan bayramlarından birisidir. güneşe ve dolayısıyla güneş yılına atfedilen kutsiyet doğrultusunda paganlar, yeni yılın başında hediyeleşerek girecekleri yılın iyi şeyler getirmesini temenni etmişlerdir. hristiyan dünyası, bu geleneğe dini bir boyut kazandırmak için kitab-ı mukaddes'e (matta 2:1-2) atıfta bulunmaktadır; buna göre gelenek, çobanların çocuk isa'ya takdim ettikleri hediyelere dayandırılmaktadır. hediyeleşmenin devamı olarak posta kartlarıyla tebrikleşme âdeti de 19. yüzyılda ingiltere'de ortaya çıkmıştır.

bazı tecdid girişimleri

noel'in bu halde kutlanmasına - zaman zaman protestan ve katolikler de dahil olmak üzere - bazı hristiyan gruplar açıkça karşı tavır almışlardır. ingiltere'deki püritenler, noel kutlamalarının pagan adetlerin kalıntısı olduğunu savunarak kutlamalara karşı çıkmıştır. "world wide church of god" isimli , amerika hristiyanlarından oluşan bir grup, yayınladıkları kitapçıkta noel ve onunla ilgili meselelerin antik pagan inançlarına ve eski babil mitlerine dayandığından bahsetmiştir. "the plain truth" isimli dergi de her yıl kasım sayısında noel ve yılbaşının kutlanmaması için bir kampanya başlatmaktadır. ülkemizde de türk ortodoks patrikliği, noel bayramıyla yılbaşı eğlencelerinin bir ilgisinin olmadığını, yılbaşının tamamen seküler bir olay iken, isa mesih'in doğumu hatırasına kutlanan noel'in, müslümanların ramazan ve kurban bayramları gibi, hristiyanlıkta dini bir bayram günü olduğunu açıklamış ve noel babanın bir efsane olduğunu beyan etmiştir. azınlık grupların yanında özellikle iki büyük hristiyan kilisesi olan protestan ve katolik kilisesinin de noel baba özelinde tabiri caizse bir "dinde tecdid" hareketi denediği de sabittir. 1951 yılının fransa'sında, protestan ve katolik din adamları "noel kutlamalarının paganlaştırıldığı" iddiasıyla 23

aralık günü parmaklıklara asılan bir noel babayı ibret-i âlem için meydandaki halkın gözü önünde ateşe verirler. noel yortusunu paganlaştırmakla ve günün dinsel değerinin derin anlamından uzaklaştırmakla suçlayarak, sapkınlıkla mahkûm ettikleri noel baba, dijon katedrali'nin önünde idam edilir.

fakat bütün bu çabalara rağmen nasranî ümmeti dinlerini, evlere yeşil çelenk asma ve çam ağacı süsleme gibi eski pagan adetlerin etkisinden kurtaramamıştır. öyle ki bu paganlık noeli de aşarak bütün dünyaya sirayet etmiştir. yukarıda bahsedildiği üzere, bugün üsküdar halkına mensup bir takım hanımefendiler kendilerine yılbaşı münasebetiyle her köşe başında satılan kokina çiçeği hediye edecek bir centilmen aramakta, eğer bulamazlarsa kendilerine bu çiçeği muhakkak satın almaktadırlar. keza geçen yılbaşında gördüğümüz 7 üzüm tanesi yemek gibi acaib pagan ritüeller dünyanın her yerinde, daha da kötüsü artık kültürel bir öykünmeden ziyade neredeyse gerçekten itikad edilerek icra edilen bir hal almıştır.

neticede, zamanla noel bayramı hristiyan olmayanlar tarafından da büyük bir coşkuyla kutlanan, dinî motiflerinden arınmış – ki dinî motiflerden kasıt hristiyan dininin motifleridir, yoksa kutlamaların ne kadar pagan bir yapıya sahip oldukları ortadadır – ve hediye alışverişi etrafında yoğunlaşan, modern dünya üzerindeki kültürel ve iktisadî amerikan iktidarını perçinlemekten başka bir işe yaramayan bir özel gün olarak kutlanır bir hal almıştır.

elitist bir öykünmeden tombala ve mandalinaya

osmanlı döneminde türklerin çoğu, noel kutlamalarına katılmamıştır. hristiyan bayramı olarak kabul edilen bu günlerde hristiyan tebaa dinî vecibelerini yerine getirirken müslümanlar onlara benzememek için azami dikkat göstermiştir. örnek vermek gerekirse noel günlerinde et ve hindi tüketen hristiyanlara muhalefet etmek amacıyla müslümanlar noel döneminde et yemekten uzak durmuştur.

31 aralığı 1 ocak'a bağlayan gecenin kutlanması, türklerin ne dinlerinde ne de örflerinde mevcut değildir. 1926 yılında miladî takvime geçişle beraber kutlanmaya müsait hâle gelen bu gün, erken dönem cumhuriyet rejiminin teşvikleriyle türkiye'de kutlanmaya başlanmış ve zamanla "ilk gün nasıl geçerse yılın kalanı da öyle geçer" inancıyla yeni yıl arifesi eğlenerek geçirilmeye çalışılmıştır. son dönemde durum değişse de uzun yıllar müslüman halk yılbaşı kutlamalarını "islam'a şirk koşulmadığı, içki ve kumar gibi kebair işlenmediği müddetçe" sosyal hayatın bir organizasyonu olarak görmüştür. burda ilginç olan nokta, halk tabanının yılbaşı kutlamayı meşru görürken meseleye yaklaşımıdır. ülkenin elit sosyete tabakasının benimsediği, dine ve kültüre muhalif, umursamaz bir tavırdan ziyade; kutlamaların din ile ters düşmediği gibi bir gerekçelendirmeye gidilmektedir. bu durum insanların hala dine değer verdiğini göstermekle birlikte – ki son dönemde bâtil da olsa herhangi bir meşruiyet zemini artık aranmaz olmuştur – aynı zamanda dini "öldürmeyecek kadar" sahiplenip bir yük gibi taşıdıklarını da gösteren üzücü bir durumdur.

türkiye'de yılbaşı kutlamalarının mahiyeti ve kutlayanların niyetleri, bu kimselerin temsil ettikleri fikirler ve sosyolojik düzeyleri zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. ilk başlarda cumhuriyetin zengin ettiği elit kesim tarafından tamamen avrupalı bir hava ile kutlanan yılbaşı, 80'lerle beraber amerikan sermayesinin

memlekete girmesiyle ucuzlayarak halka yayılmış, devamında amerikanvari yılbaşı partileri düzenlenmiş ve günümüzde çeşitli sebeplerle kutlamalar evlerle sınırlı kalmıştır.

1926 yılında miladi takvime geçildikten sonra, aynı yıl gece saat tam 12’de elektrik idaresi’nin ışıkları bir dakika söndürmesiyle bir gelenek başlamıştır. devamında, ilki 1929 yılında yapılan ve diğer senelerde giderek yaygınlaşacak olan “noel ve yılbaşı baloları” türkiye’de yılbaşı kutlamalarının kökleşmesini sağlayan başlıca unsurlardan olmuştur.

yılbaşının asıl yaygınlık kazanması ise 1931’i 1932’ye bağlayan gece tayyare piyangosu’nun ilk özel yılbaşı çekilişini düzenlenmesiyle olacaktır. fiilen kutlanan yılbaşı gecesinin resmi tatil olarak ilan edilmesi 1935 yılında verilen kanun tasarısıyla gerçekleşecek ve buna göre 31 aralık öğleden sonrasıyla 1 ocak resmi tatil günleri arasına eklenecektir. bu tarihten sonra da yılbaşı baloları ve kutlamaları giderek yaygınlaşarak, halkın büyük kesimi tarafından sahiplenilip, yurdun farklı yerlerinde, çeşitli şekillerde kutlanmaya başlayacak, 1950’li yıllarda ise artık geleneksel hâle gelmiş sıradan bir eğlence halini alacaktır.

60’larda ithal ikameci sanayileşmeyle birlikte, dönemin tüketim normlarınca kişisel radyoların yaygınlaşması sonucunda kutlamalara iştirak edebilmek için gereken belirli bir sosyoekonomik düzeyde olma gerekliliği belirsizleşmiş ve yılbaşı kutlamalarının daha geniş bir kesim tarafından takip edilebilmesi mümkün hâle gelmiştir. 70’lerdeyse radyonun yerini televizyonlar almaya başlayacaktır. bu dönemde hayat pahalılığı ve sokaklardaki şiddet ortamı nedeniyle yeni yıla eğlence yerlerinde girmek istemeyen halkın büyük çoğunluğu evde televizyon karşısında geceyi kutlamayı tercih etmiş ve böylece şatafatlı balolara ek olarak evlerde de yılbaşı iyiden iyiye kutlanmaya başlamıştır.

emiroğlu’nun değişimiyle yılbaşının toplumsallaşmasında, 1980’li yılların tüketim toplumunu merkeze alan ekonomik anlayışından önce, 1970’li yıllardaki televizyon programları ve milli piyango’nun büyük ikramiyelerinin de katkısı olmuştur . 1980’lerden itibaren ithal ikameci ekonomi modelinin, yerini dışa açık ihracat odaklı modele bırakması, türkiye’nin dünya ekonomik sistemiyle eklemlenerek tüketim toplumu mecrasına girmesine ve iç piyasadaki ithal ürünlerin sayısının hızla artmasına sebep olmuş; bunun doğal neticesi ise yılbaşı kutlamalarındaki ürünlerin çeşitlenerek türkiye’deki yılbaşı kutlamalarının avrupalı usulden amerikan usulüne kayması şeklinde tezahür etmiştir. hediyelik eşya fuarlarıyla birlikte, yılbaşı denince akla gelen noel baba ve çam ağacı gibi simgeler bu dönemden itibaren giderek yaygınlaşarak kutlamaların vazgeçilmezi haline gelmiştir. 50’li yıllarda sadece satılmak istenen ürünü daha cazip kılmak için bir reklam unsuru olan noel baba’ya, yukarıda bahsedildiği üzere yaşadığı topraklar olduğu düşünülen antalya demre’de, 1983 yılında , turizm bakanlığı’nca düzenlenen uluslararası sempozyumla resmi olarak sahip çıkılmıştır.

türkiye’de yılbaşı kutlamalarının yaygınlaşmasıyla beraber bu yayılmayı engellemek amacıyla müslümanlar, bir takım alternatifler üretme çabasına girişmişlerdir. muharrem ayının müslümanların yılbaşı olarak kutlanmasının teklif edilmesi ve erbakan’ın talimatıyla 1 ocakta yapılan mekke’nin fethi

kutlamaları bunların başında gelmektedir. ancak bu girişimler pek ses getirmemiştir. islâm kültürünün aslında olmayan ve her ne kadar bir şerri öneleme niyetiyle de olsa müslümanları günün sonunda edilgen bir duruma düşürecek bu tarz girişimlerin ses getirmemesi pek de şaşırlacak bir durum değildir.

reina saldırısı başta olmak üzere 2010'lu yılların ilk yarısında yoğun olan terör olayları silsilesi, taksim gibi yılbaşının kalabalık olarak kutlandığı yerlerdeki taciz ve hırsızlık vakaları, ekonomik darlıklar gibi pek çok etken son zamanlarda yılbaşı kutlamalarının tekrardan evlere kapanmasına sebep olmuştur. ancak burda halkın kendi dinine ve kültürüne ehemmiyet göstermeye başladığından dolayı böyle bir dönüşümün meydana geldiğini zannetmek biraz fazla iyimser olacaktır. bütün şartlar el verdiğinde, insanların “batılı modern şehirler gibi olmak” uğruna dünyanın geri kalanıyla beraber yılbaşı kutlamalarına iştirak edecekleri görülmektedir. insanımız batıyı, başını okşadıktan sonra ellerini sabunla yıkamadan hiçbir şeye dokunmadığı bir sokak köpeği kadar kerih görmedikçe bir şey başaramayacağımızı da yeri gelmişken ifade etmek isterim.

türkiye’de yılbaşı kutlamaları son dönemde kültürel/siyasi/ekonomik pek çok sebepten dolayı oldukça sönük bir hal almış olsa da yukarıda görüldüğü üzere son birkaç yıl hariç türkiye’de yılbaşı kutlamak iktidarların siyasi konumları fark etmeksizin yaygın olarak icra edilen bir iş olmuş, pek çok belediye yılbaşı kutlamaları tertip etmiştir. yapılacak olan yılbaşı kutlamalarıyla ilgili dönemin diyanet işleri başkanı ali bardakoğlu’nun 30 aralık 2003 tarihli “25 aralık’ta başlayan noel kutlamalarının hristiyanlara mahsus dinsel bir bayram olmasına karşın, 1 ocak’taki yılbaşı kutlamalarının ise anneler günü gibi evrensel kültürün bir parçası olarak üretilen ve geliştirilen, bütün insanlığa mal olmuş olumlu bir davranış biçimi olarak görülmesi gerektiği” açıklaması da bu çizginin bir göstergesi niteliğindedir. 30 aralık 2016’ya kadar diyanet işleri başkanlığı tarafından, insanları yılbaşı kutlamaktan doğrudan sakındıran bir açıklama gelmemiştir.

büyük bir coşkuyla icra edilen kutlamalara rağmen türkiye’de hemen her zaman yılbaşı kutlamalarını protesto eden bir kesim de olmuştur ki kutlama alehytarlarının önemli bir kısmının “aşırı muhafazakar” olarak nitelendirilemeyeceğini de söylemek gerekir. nitekim yazının devamında da detaylandırılacağı üzere, dini açıdan teşkil ettiği problemlerin yanında yılbaşı kutlamaları kültürel açıdan da ciddi bir risk oluşturmaktadır.

bu protestolardan en ünlüsü ahmet çakarın çıkışıdır. sunucu ertem şener’in, çakar’a “noel baba hakkında ne düşünüyorsunuz? sever misiniz noel baba’yı” sorusuna çakar “noel baba’yı hiç sevmem, madrabazın tekidir.” şeklinde cevap vererek giriş yaptığı konuşmasında özetle, hristiyan dininin kapitalizme alet edilmiş edevatı olarak tanımladığı noel baba’ya “adam değildir. bir defa adam olsa bacadan değil kapıdan girer.” oldukça yerinde bir eleştiride bulunmuştur.

sonuç

yukarıda görüldüğü üzere, noel kutlamaları pek çok elementini hristiyan coğrafyasında köklü geçmişe sahip olan çeşitli pagan dinler ve mitolojilerden edinmiştir. devamında, kültürel hegemonyanın el

değiştirerek avrupa'dan amerika'ya geçmesiyle beraber amerikan kapitalizmi ve tüketim kültürünün eline bir koz olarak geçen noel merasimi güzelce paketlenerek bir ticari meta olarak dünyanın dört bir tarafında pazarlanmıştır. her ne kadar çeşitli hristiyan cemaatleri bu durumun önüne geçmeye çalışsa da, sermaye bu mücadelenin kazanan tarafı olarak tabiri caizse hristiyan dinini esir almış, satılabilecek her cüzünü pazarlamıştır.

türk halkı da özellikle 80'li yıllardan itibaren bu küresel rüzgara yenik düşerek amerikan menşeli pek çok alışkanlık ve yaşam pratiğini hayatına katmış, bunların en belirgin olanlarından birisi de noel soslu yılbaşı kutlamaları olmuştur. bu kutlamalar türk halkı ve diğer halkların amerikanlaşarak kültür ve anlamlarını kaybetmesine sebep olmuş ve hala daha olmaktadır. bir sonraki yazıda inşaallah mevzubahis yozlaşma süreci irdelenerek bir reçete çıkarılmaya çalışılacaktır. umarım faydalı olur.

kaynakça

çıblak coşkun, n. ve zöhre, h. (2014). küreselleşme ve tüketim kültürünün yaygınlaşması bağlamında türkiye'de cadılar bayramı. *turkish studies - international periodical for the languages, literature and history of turkish or turkic*, 9(3), 497-506.

esgin, m. (2012). hristiyanlık'ta noel bayramının ortaya çıkışı ve türkiye'deki yansımaları. *bozok üniversitesi ilahiyat fakültesi dergisi*, 2(2), 85-96.

kumtepe, m. a. (2022). "noel baba adam değildir": türkiye'de yılbaşı kutlamaları üzerine bir değerlendirme. *a bant sosyal bilimler dergisi*, 22(3), 1009-1024. <https://doi.org/10.11616/asbi.1096553>.

şimşek, ü. ı. ve sezgin, d. (2024). türkiye cumhuriyeti tarihinde yılbaşı reklamları: tüketim kültürü bağlamında 100 yıllık bir inceleme. *iletişim kuram ve araştırma dergisi*, (66), 204-229. <https://doi.org/10.47998/ikad.1353770>.